

ВІДГУК

офіційного опонента кандидата філологічних наук Бондар Л. О.
на дисертацію Веселовської Наталії Василівни
„Психологізм української драматургії ХХІ століття”,
подану на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук
зі спеціальності 10.01.01 – українська література

Наукове дослідження Н. В. Веселовської відбиває загальні ознаки творення психологізму в драматургії початку ХХІ століття. Актуальність роботи визначається вдалою спробою розглянути факти психологізації драматичних текстів з огляду їх конструктивно-емотивних характеристик. Виокремлення дослідницею домінантного психоемоційного стану тексту (стенічного або астенічного) дозволяє простежити його вплив на творення сюжету аналізованих п'єс. Дисертант намагається подати характеристику художнього психологізму драматургічних текстів початку ХХІ століття, наголошуючи на його синкретизмі та різних формах вираження.

Робота Н. В. Веселовської репрезентує спробу аналізу текстів сучасної драматургії у контексті різних психологічних концепцій, що вказує на новизну наукової рецепції. Дослідниця визначає засоби та прийоми психологізації та їх вплив на сюжетотворення і хронотоп творів. На текстовому матеріалі розкриває анамнез психологічної травми, причини виникнення акцентуйованих станів героїв, мотиви психічних хвороб та ігрової залежності.

Перший розділ дисертації „Психологізм сучасної української драматургії: історико-теоретичні аспекти” репрезентує загальний огляд психологічних теорій, які є основою подальших аналітико-рецептивних розмислів дисертанта щодо специфіки психологізму творів сучасної вітчизняної драматургії. Загальнотеоретичний інструментарій роботи Н. В. Веселовська розподіляє на два підрозділи, зокрема, у параграфі 1.1. „Трансформована дійсність у сучасній психологічній драмі” здобувач намагається подати характеристику постмодернізму як стилювій течії кінця ХХ – початку ХХІ століття, також обґруntовує художні прийоми „театр у театрі”, „гра у грі”, „п'єса в п'єсі”. Робить посилання на праці Миколи Єvreїнова, зокрема звертаючись до його концепції театральності. Здобувач розкриває феномен гри в культурі,

спираючись на дослідження Гі Дебора, Йогана Хейзинги, Еугена Фінка, Ганса-Георга Гадамера, Михайла Бахтіна, Надії Мірошниченко. Окрему увагу Н. В. Веселовська приділяє теорії інтертекстуальності, посилаючись на праці Юлії Крістевої, Ролана Барта, Жерара Женетта, Юрія Лотмана, у вітчизняному літературознавстві – Мар’яни Шаповал, Петра Іванишина. У цьому ж підрозділі дисертант дещо фрагментарно згадує концепцію архетипів Карла-Густава Юнга, особливо не заглиблюючись у її зміст. Далі робить огляд праць українських літературознавців, присвячених постколоніальній критиці, зокрема – студій Тамари Гундорової, Петра Іванишина, Соломії Павличко, Олени Юрчук. Ще одним теоретико-методологічним елементом аналізу драматургічних текстів у роботі названо структуруалістський підхід, а також його похідні постструктуралістський та деконструктивний аналізи.

Широкий обшир концептуальних парадигм, до яких звертається дисертант у першому підрозділі, дозволяє їй зробити досить вагомі висновки: по-перше, Н. В. Веселовська подає визначення поняття „психологізація”, яка за словами дослідниці є способом „відтворення внутрішніх та зовнішніх динамічних виявів людської психіки за допомогою художніх способів і прийомів та сюжетних трансформацій” (С. 23). Однак зауважимо, що у першому підрозділі не було подано детальних оглядів психологічних концепцій, а тому виникає питання – що стало підґрунтам формулювання запропонованого визначення? По-друге, дисертант у висновках подає перелік прийомів психологізації, що налічує одинадцять позицій, однак деякі з них є дещо „відірваними” від загального змісту підрозділу, а їх наявність не доведена представленим текстом, так викликають сумніви наступні положення: „3) розбудовування сюжетних ліній та акумуляція психологізму в позачасовій площині та реконструкції хронотопу; 4) психоаналіз художнього тексту на рівні «автор-герой-читач»; 5) трансакційний аналіз як один із основ сюжетотворення 7) імпліцитні психологічні колізії, що спричиняють переакцентацію семантичних кодів сюжету; 8) мовлення, насычене емотивною та експресивною лексикою з домінантним кітчевим стилем мовлення, які вказують на приховані

внутрішні процеси” (С. 24). Зазначені положення виглядали б органічніше у висновках до другого підрозділу.

Другий параграф першого розділу „Палімпсест психологізму української драматургії як літературознавча проблема” присвячено огляду психологічних концепцій. Звертаючись до теорії Зигмунда Фройда, Н. В. Веселовська подає тлумачення основних понять психоаналітичної концепції особистості („Воно”, „Я”, „Над-Я”; проекція, регресія, заміщення, витіснення, перенесення). Окремо дослідниця розкриває питання щодо едипового комплексу в теорії З. Фройда. Наступним вченням, яке опрацьовує дисертант, стала аналітична психологія Карла-Густава Юнга (вже згадана у параграфі 1.1. дисертації). У світлі цієї теорії детальніше розглянуто концепцію архетипів. Далі подано основні принципи індивідуальної психології Альфреда Адлера. У роботах Карен Хорні дисертант виділяє положення про етимологію неврозів та захисні механізми особистості. Дослідниця також звертається до теорії відчуження Еріха Фромма та його концепції „соціального характеру”. Основою для психолого-літературознавчого аналізу в дисертації названо й вчення про самоактуалізацію особистості Абрахама Маслоу. Цікавими для дисертанта також видаються теорії психічних хвороб та травм Жака Лакана і Станіслава Гроффа. Соціальні перверсії, розкриті в роботах Ентоні Гіddenса, стають підґрунттям для їх виокремлення та потрактування здобувачем на текстовому матеріалі. Далі Н. В. Веселовська звертається до праць вітчизняних літературознавців (Василя Фащенка, Івана Денисюка, Лариси Каневської, Григорія Ключека, Миколи Кодака Сергія Михиди, Марії Моклиці, Андрія Печарського, Романа Піхманця, Лідії Гінзбург, Наталії Жлуктенко, Валерія Компанійця, Бориса Прокуріна, Ніли Зборовської, Андрія Єсіна) у яких подано зразки дослідження психологізму в художньому тексті. Вдалими є висновки до другого підрозділу. Наталія Веселовська подає визначення понять „художній психологізм” та „психотип”, які стають основою для подальшого їх доведення вже на прикладі драматургічних текстів.

Другий розділ дисертації „Жіноча психологія як об'єкт сучасної української драматургії” містить три підрозділи у яких на зразках сучасної драматургії розкривається питання художнього психологізму. У параграфі 2.1. „Морально-етичні й емоційно-інтелектуальні постулати психологізму в драматургії кінця ХХ – початку ХХІ століття” здобувач розглядає проблему адюльтеру, депоновану в п'єсах „Саламандри” Тетяни Мельник, „Самогубство самоти” Неди Нежданої, „Дев'ятий місячний день” Олександри Погребінської, які дослідниця детально аналізує. Нажаль, Наталія Василівна не подала загального прикінцевого висновку до підрозділу щодо специфіки, витоків та природи адюльтеру, ретранслюваного драматургами, однак в авторефераті дисертації такі висновки наявні.

Підрозділ 2.2. „Гра як спосіб подолання дисгармонії та поштовх до самоідентифікації” розвиває запропоновану в першому розділі теоретичну методологему гри. На основі п'єси Неди Нежданої „Коли повертається дощ” здобувач досліджує потребу героїв у грі та їх рольову поведінку (мисливці, жертва). У наступній п'єсі Сергія Щученка „Зачаровані потвори” дисидент виокремлює інший варіант гри, пов'язаний із театральною методологією (прийомом „театр у театрі”). Дослідження тексту ґрунтуються на психологічних теоріях психодрами Якоба Морено, гештальт-терапії Еріка Берна та театротерапії Миколи Єvreїнова. Н. В. Веселовська приходить до висновку, що театральність стає для героїв п'єси засобом подолання особистісних проблем.

У підрозділі 2.3. „Психотип сучасної жінки з погляду фемінності та маскулінності” здобувач аналізує п'єсу Євгенії Кононенко „Мужчина за викликом”, розкриваючи проблему гендерних зміщень в ідентифікації образу головної героїні. Питання сексуальних ігор між чоловіком та жінкою аналізується на матеріалі п'єси Анатолія Кrima „Квартет для двох”. Проблему деструкції батьківської поведінки дисидент опрацьовує на основі п'єс „Рододендрон” Анни Багряної, „Зачаровані потвори” Сергія Щученка, „Вокзал і люди” Ігоря Липовського, „Охоронець для Янгола” Надії Гуменюк та „Гостарбайтерські сезони” Наталки Доляк. Наталія Веселовська також

розглядає екзистенціальні питання у контексті темпорального виміру на прикладі драматургічного тексту Олега Миколайчука-Низовця „Дикий мед у Рік Чорного півнія”. Міжособистісні стосунки стають об’єктом розгляду в п’єсі „Межа кохання – пологовий будинок” Наталки Максимчук. Крім цього, дисертант робить спробу аналізу образів діючих персонажів (жіночих) з позиції психологічного вчення про кольори Макса Люшера. Матеріалом для такого аналізу слугує п’єса Павла Ар’є „Кольори”. Здобувач подає загальні висновки до розділу в яких зауважує зв’язок жіночих образів із суспільними процесами, що визначають психічний комфорт та здоров’я геройнь.

У розділі 3. „Хронотоп як сюжетотвірна парадигма драматургії кінця ХХ – початку ХХІ століття” розкривається явище психологічного хронотопу. Параграф 3.1. „Психологічний макро- і мікросвіт особистості як феномен відображення буття в сучасній драмі” репрезентує осмислення особливостей часопростору в зовнішньому та внутрішньому вимірі людини. Дисертант звертається до аналізу раніше опрацьованого тексту Анатолія Кrima „Квартет для двох”, детальніше зупиняючись на інтимній сфері героїв, їх внутрішніх переживаннях. Здобувач також зосереджує свою увагу на проблемі часу історичного і внутрішньо-особистісного та процесі їх кореляції в п’єсі Олександри Погребінської „Осінні квіти”, доходячи висновку про травмуючий, ворожий, руйнівний характер суспільно-історичного часу щодо особистості та її мікросвіту. Підрозділ 3.2. „Хронотоп як складник жіночого світосприйняття” присвячено аналізові часопростору з позиції жіночої рецепції на прикладі попередньо проаналізованої п’єси Неди Нежданої „Коли повертається дощ”. Дослідниця розкриває залежність психологічного хронотопу від зовнішньо-обставинного часопростору та здатність першого формувати зовнішньо об’єктивний вимір. П’єса Ігора Липовського „Вокзал і люди” зображує обмежений простір (вокзал), однак автору вдається сконструювати багаторівневий внутрішньо-психологічний хронотоп шляхом колажування індивідуальних історій життя діючих персонажів. Завдяки аналізу зазначених текстів, Наталії Василівні вдається довести перевагу ідейно-тематичного

потенціалу внутрішньопсихологічного часопростору в порівнянні з предметно-обставинним хронотопом.

У підрозділі 3.3. „Психологічні колізії як основа конфлікту” дисертант знову звертається до тексту Олександри Погребінської „Дев’ятий місячний день” виділяючи кілька типів конфліктів – внутрішньо-особистісний (Кирило Андрійович), міжособистісний (Ганна Аркадіївна, Євгенія Ісааківна). Також у цьому розділі здобувач здійснює компаративне дослідження зазначеної п’єси та драматичного твору Еріка-Еммануеля Шмітта „Загадкові варіації”, проводячи проблемні паралелі між двома текстами. Об’єктом наукової рецепції стає і п’єса Олега Миколайчука-Низовця „Дикий мед у Рік Чорного півня” в якій Н. В. Веселовська розглядає внутрішній конфлікт як психологічну пастку, що розкриває пласти архетипної пам’яті героїні. Нажаль, дисертант не подає загальний висновок до третього розділу, який би систематизував доведені у тексті роботи положення щодо особливостей хронотопу аналізованих п’єс.

Висновки містять узагальненні смыслодоведення щодо прийомів художньої психологізації у вітчизняній драматургії початку ХХІ століття та відбивають загальний рух наукової рецепції Наталії Василівни Веселовської щодо зазначеної проблеми.

Окрім перерахованих у тексті відгуку зауважень, зробимо ще кілька побажань:

1. У першому розділі дисертації доцільніше було б розглянути спочатку матеріали, присвячені психологічним концепціям, а у другому підрозділі звернутися до літературознавчих питань. Зазначена послідовність допомогла б уникнути неточностей у формулюванні висновків до параграфів первого розділу.

2. Повторне звернення до аналізу раніше опрацьованих у тексті дисертації творів призвело до переповідання раніше зроблених узагальнень, тому слід більш уважніше та предметно зосереджуватись на питанні, яке дисертант намагався розглянути.

Загалом дисертація „Психологізм української драматургії ХХІ століття” є самостійним завершеним дослідженням, відповідає загальним вимогам до наукових робіт Міністерства освіти і науки України, демонструє беззаперечну наукову новизну та актуальність, її висновки важливі для означення літературознавчої картини початку ХХІ ст., уточнення окремих оцінок та розширення контексту української драматургії цього періоду. Відповідно, Веселовська Наталія Василівна вартує на присудження наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.01.01 – українська література.

Кандидат філологічних наук,
доцент кафедри української мови і
літератури Миколаївського національного
університету імені В. О. Сухомлинського

Л. О. Бондар

